

Evald Flisar:

MINEVANJE OBRAZA

Delal sem v trgovini z mešanim blagom.

Tako sem se navadil kupcev, da sem stregel povsem avtomatično, medtem pa so moje misli letale drugje, po gozdovih navadno, kajti moj edini konjiček je bil, da sem hodil po gozdovih, kar tako, ne da bi kaj mislil; samo šel sem, včasih postal, poslušal veter, in šel naprej.

Po kratkem razdobju mi je prešla služba v kri, nič več nisem računal, za vsak predmet posebej sem poznal ceno, ne le približno, tudi na desetinke; delal sem kot stroj, trzajoč po prostoru, kot bi imel vgrajena krila, lahkotno; nikdar nisem prevrnil ničesar, dasiravno je bilo vse razmeščeno silno nerodno, kot nalašč za prevrniti; tudi razbil nisem ničesar; še bolj nemogoče pa je bilo, da bi se zmotil v računanju; tudi se ni zgodilo, da se ne bi stranki prijazno nasmehnil.

Smehljanja sem se tako navzel, da sem se nevede smehljaj še doma, za mizo; žena se je večkrat prestrašila zavoljo čudnega trzanja mojega obraza. Dasiravno sem govoril o raznovrstnih stvareh, je bil moj obraz zmeraj enak, neuglašen na vsebino besed. Če sem pripovedoval o smrtni nesreči, ki se je bila pripetila na ostrem ovinku, pred mojimi očmi, so se mi ustnice avtomatično in skoraj enakomerno raztegovale v nasmeh; žena je rekla, da zbuja to grozo, saj je navada, da imajo ljudje ob resnih stvareh resne obraze. Najbolj hudo pa je bilo, da ženi nisem verjel, saj sem bil trdno prepričan o resnosti svojega obličja; trzanje obraza mi je prešlo v navado že tako silno, da se ga nisem več zavedal.

Naposled je le napočil trenutek, ko me je stvar vznemirila, in to silno ostro, tako, da sem izgubil ravnotežje. Lepega dne me je žena silno sklofotala; izvedela je bila, da sem se z nekim prijateljem zaupno pogovarjal o svojih intimnih problemih in ga celo prosil za nasvete. Po tistem dogodku, oziroma po klofutah, sem bil globoko pretresen, odhitel sem v spalnico in se tam zgrudil na stol; čutil sem, da jokam, da hlipam, da leži globoko v meni kamen pretresljivega ponižanja in krivice. Ker sem hotel silno hlipanje pregnati, sem vstal, da bi napravil dva, tri korake gor, dol; premikanje mi je pri vsakem duševnem pretresu pomagalo.

Nehote sem pogledal v stensko zrcalo; kar sem zagledal, me je vkopalo v tla. Moje prsi so bile nabrekle od joka, od presilnega trpljenja, na ustih pa je ležal smehljaj; a to še ni bilo vse, usta so se vsaka dva

hipa raztegnila in znova skrčila v trpek izraz - tedaj je bil moj obraz povsem mrtev. A to ni trajalo več kot trenutek, kajti že se je spet nagubal v prijazen, ustrezljiv smehljaj; samo oči so bile enake, obrnjenе vase, kot bi živele same zase, nepovezane z organizmom.

Ko me je prva groza minila, sem krčevito napel mišice, da bi naredil resen, trpek izraz, toda ko sem gube raztegnil ali ko sem jih stisnil v nameravani trpki izraz, je imel le-ta poteze smehljaja. Hotel sem nasilno vzdržati med dvema zaporednima smehljajema, a sprevidel sem, da smrt obraza ni trajna; kakor hitro utripnem s trepalnicami, kakor hitro zganem z ustnico, izraža ves moj obraz smehljaj, pa naj se kremžim še tako, naj se pačim v še takšno smrtno resnost. Vsaka spaka se je smehljala, ves čas mi je trzala koža na obrazu brez moje volje in proti njej.

Jok v prsih se mi je naglo utrgal, ponižanje se je prelilo v moreče breme, začutil sem silno grozo, kot bi videl sedmeroglavo žival; iz mene je planil živalski krik, odvršel sem iz hiše kot orkan, zameglo se mi je, bežal sem, prvič v življenju sem bežal tako naglo, da je vse naokrog utonilo, da sem zaznaval le motne obrise. Prvič sem začutil navzočnost telesa kot dotik kuge.

Služba se je spremenila. Kupci so strmeli. Medtem ko se je moj obraz včasih nenehno smehljaj, je bil zdaj ena sama trzavica. Hotel sem zadušiti smehljanje, kožo na obrazu sem gubal tako krčevito, tako silno živčno, da sem zbujal najprej smeh, potem pa grozo, kajti če se je kdo zazrl v moje oči, so strmele vanj kot dva siva kamna, okrušena, umazana, povsem negibna. Tudi veke se niso nič več povešale čeznje.

Silna drhtavica mojega obraza je trajala dober mesec, potem je izginila; obraz je prekrila smrt. Bil je zguban kot obraz stoletnika, mrtev, kamnit kot oči; niti senca notranjega življenja se ni več začrtala na njem.

Potem me je lepega dne spreletel občutek, da nosim krinko, kajti kože več nisem občutil kot dela telesa, ampak kot tuje trdo platno, prilepljeno na obraz. Na hipe sem hotel to kožo strgati s sebe, grebel sem se do krvi; potem, ko je bilo vse bolj jasno, da so prizadevanja brezuspešna, se je začel strahotni proces, ki je pomenil uvod v usodne dogodke: čedalje manj sem vedel, da imam obraz, nenehno sem podil iz sebe misel, da ga imam; končno sem nanj pozabil. Nisem ga čutil več, nisem vedel, da ga imam, kakršnakoli misel v zvezi z obrazom sploh ni kanila več vame.

Nastopilo je obdobje miru, še o pravem času, saj sem bil uničen, kot bi me podrl hrast, in mi je lahko življenje rešil le daljši počitek. 154

A ni bilo dolgo, ko se je spet začelo.

Nekega dne sem prišel v prodajalno prezgodaj; to je bilo tiste dni, ko sem začel izgubljati občutek za čas; nikogar še ni bilo, razen stare skladiščnice, ki si je v kotu skladišča pravkar skuhal čaj. Ponudila mi je skodelico, iz nje se je toplo kadilo; bil sem tešč, zato sem brez besede segel po njej. Pil sem in nepremično gledal predse.

V začetku sem videl le soparo, ki je puhtela iz skodelice. Nato sem skozi zagledal steno skladišča; ob njej so stale škatle iz pochranelega lesa, na tleh poleg njih pa je ležala raztrgana bela cunjja, zavita v čuden kupček, rahlo krvava. Potem, ko sem razmišljal, kakšna cunjja je neki to, je cunjja nenadoma spremenila obliko, postala je rumenkasta, podobna pergamentni koži, in hip zatem je ležal tam ob raz, presenetljivo podoben mojemu, zguban in mrtev; ležal je tam, kot da je naprodaj; in hip zatem je bila tam že vrsta mojih obrazov, in še ena, in še ena; naposled so bile stene skladišča do vrha obložene z mojimi obrazy; tu so bili vskladiščeni, čakali so, da jih odnesejo v prodajalno, drugega za drugim, kakršne bodo pač razmere na tržišču, kakor bo nihalo povpraševanje.

Razodelo se mi je, zakaj nimam obraza; ukradli so mi ga, prodajajo ga; celo sam ga prodajam, ne da bi se zavedal.

Zalila me je slabost, želodec se mi je dvignil, izprožil sem roko in položil skodelico na bližnji zaboj, nato sem planil proč, a že po enem koraku je vse vrglo iz mene, bruhal sem kar na tla. Padel sem na kolena, v glavi mi je šumelo, nekaj časa sem hropel, kašljal.

Ženska je prihitela k meni in se me zaskrbljeno dotaknila. Spreletela me je mučna groza, vrglo me je kvišku, pahnil sem jo od sebe in votlo kriknil:

"Pustite me!"

Nato sem zahrpal še enkrat, s tišjim glasom:

"Pustite me!"

Sklonil sem glavo in se opotekel v prodajalno kot mrtvec. V meni se je rodil nezanesljiv občutek, da mi je hotela skladiščnica ukrasti še en obraz, kajti gotovo imam še enega, dasiravno ga ne čutim; in spreletelo me je, da so mi kradli obraze čisto navadni ljudje z navadnimi pretvezami, z dotiki, s stiski rok, s trepljanjem.

Onemoglo sem se naslonil na pult.

Pred vrati so mrmrali ljudje; prišli so že kupovat, a niso mogli noter, kajti vrata so bila zaklenjena. Poiskal sem ključe in odpiral; ko so rožljali, me je stresal mraz. Ljudi je bilo precej; gnetli so se v prodajalno kot čreda ovac. Stisnil sem se v kot, da se me ne bi nihče dotaknil; z levico sem se oprijemal kljuke. Ko sem videl, da se je neka staruha oprijela kljuke z druge strani vrat, sem jo na svoji strani bliskovito spustil.

Zdelo se mi je, da so me ljudje nasilno napadli. Njihove želje so me fizično bolele; kot bi metali kamenje vame; ali kot bi mi vlekli kožo z obraza. Potem je neka ženska zahtevala steklenico olja; stopil sem na stol, ker sicer nisem dosegel vrhnje police, ponudil sem ji olje čez pult; videl sem, kako je iztegnila koščeno roko in že hoela prijeti za steklenico; preplaval me je strah, čutil sem že, kako se me koščena roka dotika, vztrepetal sem, prsti so popustili, steklenica je padla na pult, nato se je zakotalila čez rob, treščila na tla in se razbila; olje je steklo po tleh.

Ljudje so strmeli.

Ko so bili poleg mene še drugi prodajalci in smo se gnetli na ozkem prostoru za pultom, sem neskončno trpel; ko so hodili sem ter tja, so zadevali obme, in vsak dotik me je tako uničil, kot bi se vse police naenkrat zrušile name. Vsak predmet, ki ga je terjal kupec, sem naglo položil na pult in še bolj naglo odmaknil roko, da se me ne bi dotaknil. Denarja več nisem sprejemal iz rok; počakal sem, da ga je kupec položil na mizo. V nekaterih primerih je bilo moje vedenje silno čudno, zato je vsakomur padlo v oči.

Ko je prišel v poslovalnico direktor podjetja - svojčas me je hvalil zavoljo prizadevnosti - , me je pozdravil že na vratih in mi ponudil roko. Nagonsko sem segel z desnico proti njemu, a v hipu je blisnilo skozme, da se bom dotaknil njegove roke; desnica je sunkovito planila nazaj in direktorjeva roka je zatipala v prazno. Vsi so obstrmeli, saj je bil dogodek čuden, nerazumljiv. Direktor se je zagledal vame, v moj obraz, postal je rahlo bled, nemimo se je prestopil in zinil, kot bi hotel kaj reči, a premislil si je in stopil naprej, v skladišče.

Po tem dogodku so začeli šušljati in se mi posmihati; obenem sem videl, da se v moji bližini neugodno počutijo, kot bi jih bilo strah. Čutil sem, da se obroč oži, da izgubljam zrak. Nenadni strah pred ljudmi se mi je zdel rahlo smešen, a nisem ga mogel zatreti; bilo je podobno kot prvič, ko nisem mogel spremeniti oblike obraza. Navzočnost ljudi me je bremenila, zdaj bolj zdaj manj, a na splošno vse močnejše, vse pogostejše. Ljudje so pritiskali name, grozili so, da mi vzamejo še kaj drugega, potem ko so mi vzeli že obraz.

V vsakem koraku, v vsaki besedi sem slutil agresivno kretnjo. Če sem doma, v lastni hiši, stopil skozi vrata in nesel drva iz drvavnice, pa je po cesti mimo hiše kdo prihajal in me gledal, je pritisnilo name. Neki obroč me je stisnil, spreletel me je občutek, da izgubljam svobodo, da se ljudje čez mero zanimajo zame, da me dobesedno napadajo.

Potem je nastopil usodni dan, ko me je zla misel napotila k brivcu. Pozneje mi ni bilo jasno, kako sem mogel storiti takšno neumnost, saj bi lahko predvidel neprijetne posledice. Zmeraj sem se bril sam, z aparatom, ne da bi se gledal v zrcalo; zato je morala biti res volja usode, da me je zaneslo k brivcu.

Dokler me je milil, je bilo vse kot ponavadi. Milnice nisem niti čutil. Tedaj je zla usoda hotela, da sem pogledal v ogledalo, ki je viselo pred menoj; kar sem videl, me je zgrozilo; zagledal sem svoj obraz, zguban, mrtev, namiljen, in temu obrazu je manjkala leva čeljust. Ni je bilo; na prosto je zijal kos zobovja, tudi ves namiljen.

V istem hipu sem že videl, kako se bliža roka z britvijo, spreletelo me je, da mi hoče odrezati še desno čeljust; že sem čutil, da se me je britev dotaknila; tedaj mi je nevidna vzmet pognala telo kvišku, začutil sem, da se mi je britev do krvi zarezala v meso; sunek je bil tako nenaden, da sem s temenom treščil brivca v obraz in mu razbil očala; slabotna brivčeva pos tava se je opotekla, se zamajala in po dolgem zgrmela v kot. Ljudje so planili kvišku.

Jaz pa sem zletel, brez razuma že, skozi vrata na cesto in bežal po njej. Pozneje so pripovedovali, da sem prestrašil vse mesto, opotekal sem se po ulicah, namiljen, pena je odpadala, skozi njo pa je pronicala temna kri, kapljala je po obleki; moje oči so bile sive in mrtve, kot vedno. Žena je zbežala zdoma in se zatekla k sosedom.

Do večera sem ležal na tleh sredi sobe, ne da bi se ganil ali rekel besedo. Proti večeru sem vstal in se pogledal v ogledalo. Kri se je že posušila. Leve čeljusti ni bilo; zdaj mi je bilo dokončno jasno, da je ni; namesto nje je zijala praznina in skozi njo je štrlel kos zobovja. Spreletelo me je, da bo moj obraz izginjal še dalje, kos za kosom, dokler ne bo izginil do konca.

Ko sem znova prišel v službo, prelepljen z obliži, so mi vljudno pojasnili, da me ne potrebujejo več. Začuden sem gledal, toda odločno so me postavili pred vrata in jih zaloputnili.

Zbolel sem. Ležal sem doma, ne vem kako dolgo, a moralo je biti dolgo, vsaj pol leta.

Odlomek iz romana "Umiranje v ogledalu"